

8. Манукян А. А. Проблемы послевоенного развития экономики капиталистических стран. — М. : Экономика, 1966. — 680 с.
9. Міжнародне виробниче співробітництво. — К. : КДТЕУ, 2000. — 50 с.
10. Погорлецкий А. И. Экономика зарубежных стран. — СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 2000. — 492 с.
11. Фишер В. Европа: экономика, общество, государство (1914-1980). — М. : Владос, 1999. — 368 с.
12. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: історія міжнародних економічних відносин. — К. : Либідь, 1992. — 199 с.
13. Харламова В. Н. Международная экономическая интеграция. — М. : Анкил, 2002. — 175 с.
14. Экономическая история зарубежных стран. — Минск : Экоперспектива, 1997. — 432 с.
15. Яковенко Н. Л. Велика Британія у сучасній системі міжнародних відносин. — К. : Наук. світ, 2003. — 227 с.

Д. П. Богиня, Г. С. Волинський

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В КИТАЇ на рубежі ХХ-ХХІ століть

У статті досліджуються основні передумови і характерні риси китайських реформ на рубежі ХХ-ХХІ ст., особливості аграрної, промислової, фінансової та зовнішньоекономічної політики КНР. Значне місце відведено висвітленню нових явищ в економіці Китаю в контексті рішень XVI Всекитайського з'їзду КПК (2002 р.).

Соціально-економічні перетворення в Україні повинні вирішити проблеми, що накопичувалися десятиліттями. Реалізація цих завдань дозволить нашій країні організувати виробництво у відповідності з суспільними потребами та увійти у світову економічну співдружність. Завдяки цьому можна забезпечити соціальну орієнтацію економіки, ліквідувати дефіцит на велику кількість товарів, створити дійову систему управління, відтворити стимули до високоефективної праці. У процесі трансформації соціально-економічних перетворень важливу роль відіграє врахування набутого світового досвіду. Особливе місце при цьому надається використанню китайського досвіду. Як відомо, економічні перетворення в цій країні на рубежі ХХ-ХХІ ст. дали позитивні результати, тому вони є об'єктом особливої уваги в багатьох країнах світу, у тому числі в Україні.

* На початку реформ (1976 р.) питома вага селянства в КНР складала 83,3%, у США – усього 2,6%.

Характерні риси китайських реформ. На XVI Всекитайському з'їзді КПК (листопад 2002 р.) підкреслювалося, що з переходом у XXI ст. країна вступила в новий період розвитку – всебічного будівництва середньозаможного суспільства і прискореного просування соціалістичної модернізації соціально-економічного розвитку. Основні особливості соціально-економічного розвитку в КНР на рубежі XX-XXI ст. полягають у наступному. У країні співіснують велике сучасне і дрібне традиційне виробництво, товарна і натуральна форми господарювання. Особливо низькі товарність і ступінь усупільнення в сільському господарстві, де зайнята абсолютна більшість населення, яке використовує ручну працю*. Поряд з відносно розвинутими районами в країні існують дуже відсталі, причому різниця між ними досить велика. Характерно, що сама сучасна наука і техніка існують поряд із неписьменністю і напівписьменністю (це стосується чверті населення країни). За умов високих загальних показників розвитку економіки мають місце низькі показники середньодушового виробництва, а багаточисленне населення країни – не тільки джерело робочої сили, а й важкий тягар для економіки.

Реальними в країні є такі поняття, як «скромний достаток», «забезпеченість їжею та одягом», «бідність». Причому, навіть дві перші категорії на загальносвітовому рівні підпадають у розряд тих, що характеризують населення з низьким рівнем доходів. Провідне місце в багатокладній економіці займає сектор суспільної власності, який не виключає господарств, які відносяться до інших форм власності. У системі мотивації та оплати праці, крім розподілу за працею, функціонують й інші форми оплати. У стислій формі всі ці прояви «початкового етапу соціалізму» в КНР характеризуються як «нерозвинутість продуктивних сил, недосконалість виробничих відносин, незрілість надбудови» [6, с. 242-243].

У офіційних партійних документах підкреслювалося, що «початковий етап соціалізму» – це не та початкова стадія взагалі, яку переживає будь-яка країна при вступі в соціалізм, а той особливий період, через який неминуче повинен пройти Китай, будуючи соціалізм за умов нерозвинутості продуктивних сил і товарного господарства. Для вирішення основної суперечності «початкової стадії соціалізму» – суперечності між зростаючими матеріальними і культурними потребами народу і відсталим суспільним виробництвом необхідно, як вказувалося на XIII з'їзді КПК, прикладати зусилля для розвитку товарного виробництва, підвищення продуктивності праці, модернізації промисловості, сільського господарства, оборони, науки і техніки.

Соціально-економічні реформи в Китаї мають переважно градуалістський (поступовий) характер і розраховані на декілька десятиліть. У процесі перехідного періоду використовуються як адміністративні, так і економічні методи. Специфічними рисами господарських перетворень є те, що старі структури (за винятком сільгоспкомун) порушені не були. Навіть збиткові господарства

продовжували працювати і випускати продукцію, а нові структури (індивідуальні, приватні, колективні, спільні та іноземні підприємства) займали вільні ринкові ніші та швидко нарощували обсяги виробництва. Саме в цьому полягає основна причина того, що в Китаї не тільки не було глибокого спаду виробництва, а, навпаки, відбувалося його неухильне і швидке зростання. Кінцевою метою господарських перетворень у Китаї було створення «соціалістичної ринкової економіки», що передбачає побудову соціально орієнтованої, підпорядкованої інтересам народу, ринкової економіки. Такий підхід враховує поєднання механізму ринкової конкуренції з державним регулюванням соціально-економічних процесів. У другій половині ХХ ст., особливо в останні 20 років проведення реформ і відкритості, промисловість Китаю зберігала високі динамічні темпи розвитку (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка зростання випуску основних видів промислової продукції в КНР (1952-2001 рр.)*

Вид продукції	Одиниця виміру	Р і к			
		1952	1978	2000	2001
Вугілля	млн т	66	618	998	1110
Нафта	млн т	0,44	104,05	163	165
Електроенергія	млрд кВт. г	7,3	256,6	1355,6	1478
Сталь	млн т	1,35	31,78	128,5	152,66
Цемент	млн т	2,86	65,24	597	640
Автомобілі	тис. шт.	–	149,1	2070	2334
Кольорові телевізори	тис. шт.	–	3,8	39360	39671
Хімічне волокно	тис. т	–	284,6	6940	8283
Пряжа	тис. т	656	2382	6570	6998
Тканини	млрд м	3,83	11,03	27,7	29,06
Цукор	тис. т	450	2270	7000	6190
Хімічні добрива	тис. т	39	8693	31860	33965
Отрутохімікати	тис. т	2	533	607	696
Чіпи	млн шт.	–	30	5880	6360
Програмні комутатори	тис. шт.	–	–	71360	72235
Телефони мобільного зв'язку	тис. шт.	–	–	15050	24739
Мікро-ЕОМ	тис. шт.	–	–	6720	7580

* Складено за даними : Китай. 2002. — Пекин : Изд-во «Синьсин», 2002. — С. 99.

Усього за 50 років виробництво основних видів промислової продукції в країні збільшилося у десятки і, навіть, у сотні разів. Починаючи з 1996 р. за виробництвом сталі, взуття, цементу, хімічних добрив і телевізорів Китай вийшов на перше місце в світі [4, с. 98].

На етапі всебічного розвитку середньозаможного суспільства особливо актуальним є завдання створення сучасного сільського господарства, розвиток економіки села та зростання доходів селян. Намічено посилити базисне становище аграрного сектора, стимулювання

прогресивної структури сільського господарства та економіки села, зберігати і підвищувати комплексні зерновиробничі потужності, посилювати конкурентоспроможність аграрного сектора в цілому [1, с. 5].

Реалізація реформ в аграрному секторі економіки розпочалася з розпуску сільгоспкомун, де сотні мільйонів селян були зайняті підневільною працею на державу. Спочатку земля передавалася селянським подвір'ям в оренду на строк до трьох років. Проте досвід показав, що короткострокова оренда землі породжує тенденцію до її хижацького використання. Тому строк оренди було збільшено до 30 років (надалі передбачається передати землю селянам у довічне спадкове володіння). Однак важливим є те, що з самого початку селяни здобули право після внесення орендної плати (або сплати сільськогосподарського податку) вільно розпоряджатися своєю продукцією (в тому числі реалізовувати її на ринку). У селян з'явився потужний стимул до господарської діяльності.

Прискорення темпів розвитку сільського господарства в Китаї почалося з початком проведення реформ на селі (після 1978 р.). При збереженні колективної власності реформи в аграрному секторі подолали застарілі традиційні системи і змогли за умов ринкових відносин знайти нові реальні форми для колективного господарства. Реформи принесли селянам реальні вигоди, сприяли зростанню сільськогосподарського виробництва і забезпечили оптимізацію структури сільського господарства. У результаті сільське господарство Китаю досягло помітних успіхів (табл. 2).

Таблиця 2. **Виробництво основних видів продукції сільського господарства в КНР (1949-2001 рр.) (млн т) ***

Вид продукції	Р і к			
	1949	1978	2000	2001
Зерно	113,18	304,77	462,18	452,62
Бавовник	0,444	2,167	4,417	5,32
Маслянична сировина	2,564	5,218	29,548	28,72
Цукрова тростина	2,642	21,116	68,28	77
Цукровий буряк	0,191	2,702	8,073	10,9
Тютюн	0,043	1,052	2,238	2,04
Чай	0,041	0,268	0,683	0,69
Фрукти	1,2	6,57	62,251	65,36
М'ясо	2,2	8,563	61,254	63,4

* Складено за даними : Китай. 2002. — Пекин : Изд-во «Синьсин», 2002. — С. 92.

Наприкінці ХХ ст. сільське господарство і сільська економіка Китаю, хоча і зіткнулися з багатьма труднощами, проте змогли зберегти позитивну тенденцію розвитку. Наприклад, у 1996-2000 рр. додаткова вартість сільського господарства (протягом п'яти років) у ВВП досягла 7 трлн 129 млрд 180 млн юаней. Середньорічне зростання сільгосппродукції при

зіставних цінах становило 3,5%, зберігалася тенденція стабільного розвитку. Декілька років підряд збиралися порівняно високі врожаї зерна та іншої сільськогосподарської продукції. Так, виробництво зерна в 1995 р. склало 466,62 млн т, у 1998 р. воно досягло 512,3 млн т – найвищого рівня в історії країни. У 2001 р., незважаючи на серйозну засуху і зниження посівної площі, виробництво зерна все ж досягло 452,62 млн т. Слід відмітити, що за виробництвом зерна, бавовни, рапсу, тютюну, м'яса, яєць, продукції морського промислу та овочів Китай займає сьогодні перше місце в світі.

Радикальні реформи в сільському господарстві проводилися одночасно з розвитком дрібних та середніх приватних (індивідуальних та групових) підприємств у торгівлі, громадському харчуванні, сфері послуг. При цьому податки на малий бізнес, як і орендна плата за землю, мали пом'якшений характер. Результатом зазначених заходів стало наповнення споживчого ринку товарами, доступними за ціною і прийнятними за якістю, а також значне зростання реальних доходів як сільського, так і міського населення. Це, у свою чергу, забезпечило широку суспільну підтримку курсу реформ, яка стала найважливішою умовою успішності їх реалізації.

З перших років реалізації реформи Китай проводить політику «відкритості», тобто поступової інтеграції країни в систему світогосподарських зв'язків. Найяскравіше така політика проявилася в створенні в прибережних провінціях спеціальних економічних зон (спочатку їх було 13, а нині – більше 20). У цих зонах створено сприятливі умови для масштабного залучення іноземних капіталів. Запроваджено пільгові податки на прибуток, пільгові митні тарифи на імпорт устаткування та експорт готової продукції, а також розроблено чітке законодавство, що регулює діяльність іноземних інвесторів і захищає інвесторів від свавілля чиновників. Крім того, важливою підмогою залучення іноземних інвестицій є політична стабільність. Іноземні інвестори, як відомо, не відчувають особливої симпатії до соціального устрою Китаю, проте вони впевнені, що він цілком контролює ситуацію, а тому з ним можна мати справу. На початок 1996 р. у Китаї було створено 270 тис. підприємств із залученням іноземних інвестицій, а загальний обсяг цих інвестицій становив 181,4 млрд дол. [6, с. 154].

Деякі автори вважають, що масштабне залучення іноземного капіталу в Китаї має специфічний характер, оскільки йдеться, насамперед, про залучення коштів «хуацяо» (етнічних китайців). Справді, до середини 90-х років частка «хуацяо» в загальному обсягу інвестицій становила приблизно 70%. Наприкінці 90-х років ситуація істотно змінилася, до Китаю пішли капітали великих зарубіжних корпорацій (у 1997 р. тільки американські корпорації вклали в китайську економіку 40 млрд дол.). У результаті загальний обсяг іноземних інвестицій в економіці КНР перевищив 250 млрд дол. Іноземні інвестори не тільки принесли з собою

сучасну техніку, новітні технології, досвід менеджменту, а й вкладають великі суми в розвиток виробничої та соціальної інфраструктур особливих зон – у будівництво шляхів та інших комунікацій, житло, у підвищення кваліфікації китайських робітників, інженерів та управлінців.

Важливим позитивним моментом соціально-економічного розвитку є те, що переважна частина (понад 95%) іноземних капіталовкладень в економіку Китаю припадає на прямі інвестиції. Незначний обсяг «портфельних» інвестицій і відсутність іноземних вкладів у банках країни роблять неможливою масштабну втечу з неї «гарячих» грошей, отже – є одним з найважливіших факторів фінансової стабільності держави і твердого курсу юаня за умов глобальної фінансово-валютної кризи.

Винятковою особливістю китайської моделі ринкової реформи є також збереження сильної та досить жорсткої партійно-державної влади. Держава контролює і регулює перехідні процеси, забезпечуючи їх поступовий, плавний характер. Тому в Китаї політичні реформи віднесено на невизначене майбутнє, а прихильники негайних змін жорстко приборкуються. Наприклад, відомі події на площі Тяньаньмін (1989 р.) призвели до значних жертв і викликали обурення в багатьох країнах світу. Однак такою дорогою ціною в Китаї було збережено політичну стабільність, яка є необхідною передумовою успіху економічних реформ у цій країні.

Характерною рисою китайських реформ є нові господарські форми, методи і механізми господарювання, які виникають з ініціативи «знизу» та набирають форми широкомасштабних економічних експериментів. Причому центральний уряд нерідко «закриває очі» на те, що в ході таких експериментів порушуються чинні правові норми, але згодом нагромаджений досвід аналізується, сумнівні моменти відсікаються, а позитивні результати набирають законодавчого оформлення і набувають великого поширення.

Фінансова і зовнішньоекономічна політика. У процесі реформ у Китаї не було обвальної лібералізації цін, хоча вже на початок 1996 р. ціни на сировину і виробничі матеріали (80%), на сільськогосподарські продукти (85%) і майже на всі промислові товари споживчого призначення стали встановлюватися вільно, на основі ринкового співвідношення попиту і пропозиції [6, с. 153]. Китай не переживав гіперінфляцію. За 1979-1997 рр. середньорічне зростання споживчих цін у країні становило трохи більше від 7%. Коли в 1994 р. унаслідок непомірної кредитної емісії державних банків, які надто легко надавали державним і приватним підприємствам нічим не забезпечені інвестиційні кредити (значна їх частина обернулася «мертвими» боргами), річний індекс цін збільшився на 25%, уряд забив на сполох і вжив рішучих заходів до більш жорстких умов видачі таких кредитів. У результаті в 1997 р. темпи інфляції знизилися до 0,8%. Разом із тим відбувалося поступове збільшення коефіцієнта монетизації, який нині досягає понад 120%. У цілому грошова маса

відповідає масі товарів і послуг, а тому в Китаї не дістали поширення такі явища, як бартер, взаємозаліки, грошові сурогати тощо.

Основною причиною інфляції попиту, як відомо, є дефіцит державного бюджету. На фоні помірного приросту грошової маси бюджетний дефіцит у країні з 5,1% ВВП у 1979 р. скоротився до 1,2% у 1981 р. У наступні роки не допускалося перевищення межі в 2,2% ВВП. За 1979-1997 рр. податковий тягар скоротився з 30,4% валового внутрішнього продукту до 10,3%, що, у свою чергу, стимулювало активну підприємницьку діяльність. За ті ж роки витрати держави зменшилися на 23,3% ВВП, що компенсувало скорочення податкових надходжень. Значно скоротилися витрати на утримання армії (але не на закупівлю військової техніки і сучасних воєнних технологій), утримання бюрократичного апарату і реалізацію деяких соціальних програм.

Важливо підкреслити, що керівники КНР виходять з того, що оскільки Китай – країна бідна, тому не може дозволити собі розкіш масштабних соціальних трансфертів. У цьому розумінні характерною є політика щодо виплати допомог безробітним: за роки реформи витрати на ці потреби знизилися з 4% ВВП до 0,9%. Скорочення чисельності осіб, які одержують підтримку з бюджету, і величини допомоги послабило стимули працездатних громадян до реєстрації як безробітних. Поряд із масовим створенням у селищах і волостях дрібних і середніх підприємств (які виробляють тканини, одяг, взуття, електроприлади та інші предмети вжитку), де знайшли роботу мільйони безробітних, зазначений захід привів до зниження рівня безробіття з 5,3% чисельності активного населення до 0,9%.

У ракурсі реалізації курсу на «відкритість» у країні послідовно здійснювалася лібералізація зовнішньої торгівлі, причому ця торгівля дає додаткове сальдо в десятки мільярдів доларів на рік. За 19 років обсяг китайського експорту зріс у 15,2 рази і перевищив 152 млрд дол. Форсований експорт таких традиційних і певною мірою примітивних товарів, як одяг, взуття, велосипеди, дитячі іграшки тощо, дозволив не тільки оплатити закупівлі устаткування, нових технологій, споживчих товарів тривалого користування (нині виробництво таких товарів успішно розвивається в особливих економічних зонах), а й створити величезні золотовалютні резерви (на кінець 1997 р. вони перевищили 140 млрд дол., а разом із резервами Гонконгу становлять 240 млрд дол.). Необхідно зауважити, що такі золотовалютні резерви виступають ще одним важливим фактором забезпечення сталості національної валюти.

У результаті продуманої монетарної політики Китаю вдалося уникнути «доларизації» економіки. Ще в 1982 р. у країні в обіг було введено новий (твердий) юань, цілком забезпечений золотовалютними резервами. У наступні 10 років у державі паралельно функціонували дві національні валюти. Із зростанням золотовалютних резервів відбувалося витіснення старого (м'якого) юаня новим, яке завершилося на початку

90-х років. При цьому обмінний курс нового юаня на долар свідомо встановлено на значно нижчому рівні, ніж ПСК (паритет споживчих кошків), що, у свою чергу, забезпечило високу конкурентоспроможність китайського експорту на світових ринках.

Макроекономічні результати соціально-економічних реформ. У процесі реформування в КНР виникало багато нерозв'язаних проблем. Періодично загострювалися структурні перекося, оскільки зростання промисловості та будівництва нерідко супроводжувалося неадекватним розвитком залізничного транспорту тощо. У свою чергу, це гальмувало зростання видобувної промисловості, чорної металургії, виробництва будматеріалів. Однак, у цілому реформи 80-х – 90-х років дали позитивні результати.

У цілому за період економічних реформ реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) Китаю зріс у 5,7 раза (середньорічне зростання становило 9,6%). Одночасно виробництво ВВП у розрахунку на душу населення збільшилося у 4,4 раза. При збереженні в найближчі роки основних тенденцій розвитку економіки (навіть при певному уповільненні темпів її зростання) за показником ВВП у розрахунку на душу населення Китай до 2005 р. може випередити Росію та Україну. Тому ймовірно, що до 2010 р. китайська економіка при збереженні сучасних темпів розвитку за своїми основними показниками зрівняється з американською (або навіть перевищить її) і стане найбільшою у світі.

Нові явища в економіці Китаю. На початку XXI ст. Китай розпочав другий етап реформ, основною особливістю якого є поступовий перехід від екстенсивних факторів зростання до інтенсивних. Відмітимо деякі особливості сучасного етапу економічного розвитку цієї країни.

Перше. *Реформа державної промисловості.* Нині в КНР налічується 100 тис. державних підприємств (включаючи дрібні), на яких зайнято 100 млн працівників. Державний сектор дає 60% податкових надходжень. Разом з тим половина держпідприємств — збиткові, дотації їм важким тягарем лягають на бюджет [4]. На розвиток рішень XVI з'їзду КПК уряд запропонував план реформи, зміст якого полягає в наступному: залишити у власності держави 1000 найбільших і стратегічно найважливіших підприємств важкої промисловості. Це підприємства видобувних галузей, металургії, важкого машинобудування, оснащені радянським устаткуванням 50-х років, яке не тільки морально, а й фізично застаріло (що спричиняється до надмірних витрат і низької рентабельності (збитковості) виробництва). Значна частина цих підприємств має одержати інвестиційні кошти, і, зокрема, довгострокові кредити для технічної модернізації.

Друге. Щодо *дрібних і середніх держпідприємств*, то вважається за необхідне продати їх директорам (керуючим), котрі тим самим перетворюються на приватних підприємців, які ведуть господарство на свій страх і ризик (як і прийнято в ринковій економіці). Іншу частину

підприємств (відносно великих) буде акціоновано і перетворено на закриті акціонерні товариства (акції яких, як відомо, практично не надходять на фондовий ринок). Такі підприємства можна розглядати як особливий тип колективних підприємств, де розподіл здійснюється не тільки за працею, а й за капіталом (на дивіденди).

Третє. *Поглиблення реформи банківської системи* з метою створення сучасної двоярусної банківської системи, яка б включала Центральний резервний банк (ЦРБ) і сукупність комерційних банків (донедавна комерційні банки в Китаї були відсутні). Практика показала, що державні банки та їх філії в минулому нерідко безвідповідально ставилися до виділення підприємствам інвестиційних кредитів, унаслідок чого значна частина кредитів перетворювалася на «мертві» борги, що призводило до необґрунтованого збільшення грошової маси. Головною метою сучасних реформ є створення комерційних банків і підвищення ефективності використання інвестиційних кредитів. При цьому передбачається встановити жорсткий контроль ЦРБ і міністерства фінансів за комерційними банками – з тим, щоб їх кредитні ресурси йшли не до фінансового сектора економіки (тобто на фінансові спекуляції на валютній біржі, на ринок державного боргу або на кредитування спекулятивних угод), а до реального сектора, насамперед до важкої промисловості.

Четверте. *Поглиблення аграрної реформи*. Як уже зазначалося, дрібні селянські господарства змогли розв'язати продовольчу проблему у 80-ті – 90-ті роки. Проте можливості цих господарств щодо зростання виробництва і зниження затрат практично вичерпано, унаслідок чого неминуче загостряться суперечності між промисловістю та сільським господарством, між платоспроможним попитом і виробництвом сільгосппродуктів. З даного питання в Китаї іде дискусія: обговорюються два варіанти реформи. Перший полягає в створенні великих висококомеханізованих фермерських господарств сімейного типу. Цей варіант вимагатиме величезної кількості сільськогосподарської техніки, а головне – загрожує масштабним безробіттям (порядку кількох сотень мільйонів чоловік), що неминуче спричинить соціальні вибухи. Багато сучасних китайських економістів, ураховуючи негативний досвід радянських колгоспів і китайських комун, підкреслюють, що кооперування селян слід здійснювати поступово і на суто добровільній основі. Зрозуміло, що реалізація такого варіанту може призвести до зростання безробіття, проте на порядок менших масштабів. Що ж до вивільнюваних працівників, то їх передбачається зайняти на селищних і волосних приватних та колективних підприємствах, а також на громадських роботах. З огляду на сучасну аграрну реформу очевидно, що дана проблема є винятково складною, однак життя бере своє і розв'язувати цю проблему доведеться.

Розвиток економічних та науково-технічних зв'язків між КНР і Україною. В останні роки активізувався розвиток науково-технічних та економічних зв'язків України та Китаю. Як відомо, Україна має значний

досвід у галузі високих технологій, космонавтики, оборонної науки і техніки і готова спільно з КНР працювати над відповідними проектами. Уже зроблені перші кроки в основних напрямках такого співробітництва, зокрема у космонавтиці. Це співробітництво регламентовано угодою про використання космічного простору в мирних цілях, згідно з якою відпрацьовуються десятки проектів у даній галузі. Перспективним є також співробітництво двох країн у суднобудуванні, авіабудуванні, підготовці фахівців, де Україна має великий досвід.

Особливо перспективним є розширення співробітництва України і Китаю в авіаційній галузі. Доцільно відмітити наступні напрями такого співробітництва. По-перше, Китай зацікавлений у супроводі Україною літаків, які експлуатуються КНР. Зараз у КНР налічується понад 100 літаків марки Антонова, значна частина яких використовується у військово-технічній авіації. По-друге, великий проект, реалізація якого обговорюється, стосується модернізації літаків, прототипом яких є АН-12. Ще один проект стосується модернізації літака VUN-5 (прототип літака АН-2). По-третє, співробітництво України і Китаю відбувається також у рамках спільного створення нової техніки, зокрема, суперкритичного крила для 70-місного реактивного літака. По-четверте, ще один проект стосується продажу Китаю літаків АН-74, які у вересні 2002 р. отримали сертифікат типу міждержавного авіаційного комітету роботи з сертифікації країн СНД. Крім того, КНР вивчає пропозиції української сторони щодо літака АН-70, причому, особливий інтерес до цього проекту викликаний перспективами тристороннього співробітництва України, Китаю та Росії [7, с. 3].

Перспективним є співробітництво двох країн і в інших галузях науки і техніки. Прикладом такого співробітництва можна назвати діяльність Українсько-китайського високотехнологічного науково-технічного парку в м. Цзінань провінції Шаньдун. Основною метою створення і діяльності технопарку є формування механізму для двосторонніх взаємовигідних передач високих технологій, спільної розробки науково-технічних проектів та їх освоєння, впровадження у виробництво і подальшого виходу на китайський, український та інші ринки, створення спільних підприємств з реалізації наукомісткої і високоточної продукції тощо [9, с. 2].

В статье исследуются основные предпосылки и характерные черты китайских реформ на рубеже XX–XXI ст., особенности аграрной, промышленной, финансовой и внешнеэкономической политики КНР. Значительное место отведено освещению новых явлений в экономике Китая в контексте решений XVI Всекитайского съезда КПК (2002 г.).

1. Доклад Цзян Цземиня на XVI Всекитайском съезде КПК. — Пекин, 2002. — 12 с.
2. Документы XIII Всекитайского съезда КПК. — Пекин, 1988. — 311 с.
3. Илларионов А. Секрет китайского экономического «чуда» // Вопр. экономики. — 1998. — № 4. — С. 14-26.

4. *Китай*. 2002. — Пекин: Изд-во «Синьсин», 2002. — 212 с.
5. *Пивоварова Э.* Уроки хозяйственной реформы в КНР // Рос. экон. журн. — 1997. — № 5-6. — С. 67-77.
6. *Пивоварова Э.* Социализм с китайской спецификой: итоги теоретического и практического поиска. — Москва, 1999. — 272 с.
7. *Платковский А.* Пекин решил выдержать паузу // Известия. — 1998. — 26 авг.
8. *Теин Ли.* Экономическая реформа в Китае // Вопр. экономики. — 1996. — № 10. — С. 153-156.
9. *Українські* розробки для Цзінаньського технопарку // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 217. — С. 1-2.
10. *Українські* технології для авіації Китаю // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 215. — С. 1, 3.